

Associació
per a l'estudi
del moble

estudi del moble/ estudio del mueble, núm. 19, maig/mayo 2014, p. 32-34

Calaixera mallorquina del segle XVIII

Àngels Creus Tuèbols, conservadora i restauradora. angelscreus@estudidelmoble.com

Un extens repertori de personatges i mobiliari il·lustren les variades escenes galants dels gravats il·luminats que decoren en lacca povera l'extraordinària calaixera mallorquina del segle XVIII.

Paraules clau: calaixera, segle XVIII, *lacca povera*, Mallorca

Data recepció: 7-1-2014

Data acceptació: 24-2-2014

A large collection of personages and furniture illustrates the varied gallant scenes of the illuminated etchings that decorate in lacca povera the extraordinary Majorcan commode of the 18th century.

Keywords: commode, 18th century, *lacca povera*, Majorca

Receipt date: 7-1-2014

Acceptance date: 24-2-2014

Data. 6 de novembre de 2013.

Nom genèric. Civil. Domèstic.

Nom de l'objecte. Calaixera.

Estil. Barroc.

Datació. Segle XVIII, segona meitat.

Lloc de construcció. Mallorca.

Qualitat. Bona.

Mides totals. 116 x 148 x 69 cm.

Materials. Fusta de pi i alba per a l'estructura. Paper per als gravats i carteles. Guix, cola animal, pigments i sandàraca per a la capa pictòrica. Metall per als escuts dels panys i els rodets. Ferro per als panys i la clau.

Sistema de construcció. Estructura formada per muntants i travessers emmetxats. El tauler es construeix amb dues posts emmetxades a mitjamosa. El frontis dels calaixos s'emmetxa a tall de biaix de cartabó mitjançant quatre cues d'oronella entre els costats i el darrere, amb la fonadura clavada. Dos rodets s'encasten en els tres travessers inferiors davanters per facilitar-ne el recorregut dels calaixos grans. El darrere consta de cinc posts a topar en vertical clavades a l'estructura. Les potes s'emmetxen als muntants i les motlures s'apliquen al cos.

Tècniques decoratives. *Lacca povera*. Policromia. Motllurat. Tornejat.

Elements representats. Escenes galants sobre fons paisatgístics.

Descripció. Calaixera profusament decorada per carteles en laca pobre amb variades escenes galants sobre un fons paisatgístic. S'estructura en forma de buc prismàtic amb els cantells aixamfranats i el contorn motllurat per descansar sobre

quatre peus tornejats en ceba. El tauler (amb pèrdues) es decora amb grans carteles i es contorneja amb una motllura incisa de bec de corb o tor deformat. El frontis mostra una distribució de cinc travessers vistos, dos calaixos superiors en fila i tres grans a sota amb el perfil motllurat. Aquests calaixos es decoren amb quatre carteles simètrics en forma el·lipsoidal. Mentre els costats segueixen el ritme decoratiu de la primera fila de calaixos amb una gran escena a sota i els cantells amb sis carteles. Dues motlures mixtes envolten el cos, una el bordeja per sota la primera fila de calaixos i l'altra més voluminosa fa de sòcol.

Estat de conservació. Pèrdues a la capa pictòrica, evidents en el tauler i a les parts inferiors.

Restauracions. Algunes petites substitucions a la fusta de l'interior.

Estudi. La calaixera es subhastà a Balclis l'octubre del 2013 amb el núm. de registre 1183 i el preu de sortida de 9.500 euros. L'estudi es fa in situ abans que el nou propietari la retiri. Joan Güell especialista en moble, fa la introducció referent a la tècnica de la *lacca povera* o *lacca contrafatta*. És a dir, laca pobre o falsa. Una pràctica que neix a Venècia en el segle XVIII com a intent d'imitar les lacs asiàtiques d'alt cost, a partir de ma-

terials més assequibles que, mitjançant les mans de bons artesans, acaben convertint-se en peces de valor també desitjades per les classes adinerades. La tècnica consistia en substituir el traç d'un pintor qualificat per gravats acolorits, retallats i encolats damunt una base prèviament pintada al tremp sobre la corresponent capa de preparació de guix, la qual cosa aconseguia simplificar i abaratir molt el procés decoratiu. Gravadors de la talla dels Remondini de Basano realitzaren series inspirades en temes galants i costumistes que foren molt utilitzats en aquesta pràctica. Per compensar els desnivells ocasionats pel paper, s'aplicaven successives capes de sandàraca, una resina groguenca extreta de certes coníferes que anivellava la superfície en aparença, oferint un gran impacte visual.

Destaca l'acurat nivell constructiu de la calaixera que revela la seva factura mallorquina. La sòlida estructura obtinguda pel gruix de les posts manifesta el refinament fins i tot a l'alineació simètrica dels claus del darrere que mai queden a la vista. La fusta de pi interior i l'alba del darrere, són dues fustes habituals en els mobles de l'illa. Els cantells amples aixamfranats, els gruixuts travessers vistos davanters, el frontis dels calaixos emmetxats a tall de biaix de cartabó o bisell, o la manera com corren aquests directament

sense guies, són tots ells aspectes característics dels models mallorquins així com el motllurat voluminós del sòcol o la decoració en carteles simètriques del calaixos. Són elements extrets de la mateixa influència italiana que impregna tota l'àrea mediterrània i que igualment determina el mobiliari català coetani.

En el catàleg de l'exposició *Tres segles d'arts sumptuàries a Mallorca* figura una calaixera molt similar en estructura. Els dos exemplars exterioritzen una mateixa forma amb una decoració afi de carteles i potes. El model de pota és mallorquí. El llueix per exemple la calaixera de la sagristia de la Cartoixa de Valldemosa o diferents peces de la col·lecció del Monestir de la Puríssima Concepció.

Els escuts de pany són posteriors a l'obratge del moble. El calaix inferior exhibeix l'empremta d'un contorn diferent, més barroc i sinuós.

La capa pictòrica que decora el fons presenta pèrdues i es veu quartejada, en major grau en el tauler i en les zones inferiors. S'aplicà segurament al tremp damunt la corresponent capa de guix, en una coloració més viva, no degradada per la incidència de la llum com apareix en l'aspecte actual.

En els gravats il·luminats s'hi representen escenes galants de la classe alta en un fons paisatgístic idíl·lic. L'extens repertori de personatges i mobiliari se situa en ambients enjardinats amb elements arquitectònics de l'art clàssic que corresponen a esquemes de jardins de la segona meitat del segle XVIII. Les escenes festives adopten un rol picaresc que en certa manera recorda l'obra de *William Hogarth* (1697-1764), on els personatges i els mobles, les cadires en concret, també es dibuixen en constant moviment.

El repertori temàtic és molt variat i es representa amb gran precisió la música, la caça, el ball, les converses disteses, la lectura d'interessants documents amb personatges exòtics, els cavallers que cavalquen entre fonts i paisatges, un noi gronxant a una noia, el joc de cartes entre senyores o una partida de dames que ocasiona el rictus crispat del senyor doncs segurament perd. Són escenes que es troben en detall. Així com també es representen banquets amb el parament de taula, on inclús no falten les pedres que falquen els peus de les potes, ni les targes dels entapissats de les cadires.

Realment sorprèn la varietat de mobles re-

produïts, tots ells models anglesos que pertanyen al segle XVIII, la majoria inspirats en l'estil *William&Mary*, que s'inicia el 1689, amb algun disseny de taula més avançat, com ara una peça rodona amb peus més estilitzats que ja correspon a l'estil *George II* (1727-1760). Les potes cabriolè de la majoria de les cadires, i de quasi totes les taules, es relacionen directament amb el mencionat *William&Mary*. El model de xambrana en H, que es repeteix en el diferent mobiliari, perdura fins el final del període *Reina Ana* (1702-1714), quan ja va en disminució perquè s'aconsegueix la millora dels emmetxats dels respallers vers els seients, fet que contribueix a consolidar l'estructura i permet prescindir d'aquesta unió entre potes.

El tipus d'indumentària dels personatges igualment indica aquest període. Les senyores vesteixen faldilles amples amb cossets de mànigues de pagoda o de bota que arriben fins el colze, amb còpies i ventalls. Els senyors, casaques, jupes, calçons i mitges, amb espades, bastons, perruques i barrets. El barret de tres pics és un model que l'aristocràcia anglesa popularitza per emmarcar les perruques i que arriba a Espanya imposat pel decret de Carles III junt a la capa curta, quan es prohibeix el barret *chambergo* d'ala ampla i la capa llarga, el que deriva en el *Motin de Esquilache* el 1766.

Es tracta d'una interessant calaixera mallorquina de gran qualitat constructiva que conserva l'estructura dels antics models de sagristia per ser decorada amb la tècnica de la laca pobre, en un ric repertori escènic que permet datar-la a la segona meitat del segle XVIII.

Localitzacions anteriors.

Barcelona. Casa subhastes Balclis.

Localització actual.

Madrid. Col·lecció particular ■

BIBLIOGRAFIA

- CREUS TUÈBOLS, Àngels. "Un exemplar excepcional de calaixera de sagristia barroca de finals del segle XVII", En: *Tres segles d'arts sumptuàries a Mallorca (s. XVII- XIX)*. Catàleg de l'exposició. Monestir de la Puríssima Concepció. Barcelona. J.J. Olañeta, Editor, 2010, p. 43. ISBN 978-84-9716-689-0.
- DE DIEGO Y GONZÁLEZ, J. *Natividad*; LEÓN SALMERÓN, África. *Compendio de Indumentaria Española*. Madrid, Imprenta de San Francisco de Sales, 1915
- MARQUES DELGADO, Juan. *El mueble en Mallorca*. Palma, Ed. Institut d'Estudis Balears, 2012, ISBN 978-84-9716-764-2.
- VVAA. *L'Àmbit Femení en els segles XVII i XVIII, del Palau al Convent*. Catàleg de l'exposició. Monestir de la Puríssima Concepció, Ed. Ajuntament de Palma, 2004, p. 50, 66, 69, 77 i 90. ISBN 84-7535-567-6.

Fecha. 6 de noviembre de 2013.

Nombre genérico. Civil. Doméstico.

Nombre del objeto. Cómoda.

Estilo. Barroco.

Datación. Siglo XVIII, segunda mitad.

Lugar de construcción. Mallorca.

Calidad. Buena.

Medidas totales. 116 x 148 x 69 cm.

Materiales. Madera de pino y álamo en la estructura. Papel en los grabados y cartelas. Yeso, cola animal, pigmentos y sandárica en la capa pictórica. Metal en los escudos de las cerraduras y rodillos. Hierro en las cerraduras y la llave.

Sistema de construcción. Estructura formada por montantes y travesaños ensamblados. El tablero se construye en dos tablas ensambladas a media madera. El frontis de los cajones se ensambla a corte de inglete mediante cuatro colas de milano entre costados y trasera, con el fondo clavado. Dos rodillos se encastan en los tres travesaños inferiores delanteros para facilitar el recorrido de los cajones grandes. La trasera consta de cinco tablas en vertical claveteadas a la estructura. Las patas se ensamblan a los montantes y las molduras se aplican a la estructura.

Técnicas decorativas. *Lacca povera*. Policromía. Moldurado. Torneado.

Elementos representados. Escenas galantes sobre fondos paisajísticos.

Descripción. Cómoda profusamente decorada por cartelas en laca pobre con variadas escenas galantes sobre un fondo paisajístico. Se estructura en forma de cuerpo prismático con los cantos achaflanados y el contorno moldurado para descansar sobre cuatro pies torneados en cebolla. El tablero (con pérdidas) se decora con grandes cartelas y se contornea con una moldura incisa de toro deformado. El frontis, muestra una distribución de cinco travesaños vistos, dos cajones superiores en fila y tres grandes debajo con su perfil moldurado. Estos cajones se decoran con cuatro cartelas simétricas en forma elipsoidal, mientras que los lados siguen el ritmo decorativo de la primera hilera de cajones con una gran escena debajo. Los cantos presentan seis cartelas. Dos molduras mixtas recorren su contorno, una por debajo los dos primeros cajones y otra más voluminosa configura el zócalo.

Estado de conservación. Pérdidas en la capa pictórica, evidentes en el tablero y en las zonas inferiores.

Restauraciones. Pequeñas sustituciones en la madera del interior.

Estudio. La cómoda se subasta en Balclis en octubre de 2013 con el número de registro 1183 y el precio de salida de 9.500 euros. El estudio se realiza in situ antes que el nuevo propietario la retire. Joan Güell especialista en mueble, nos introduce en la técnica de la *lacca povera* o *lacca contrafatta*, es decir, laca pobre o falsa. Una práctica que nace en Venecia en el siglo XVIII en el intento de imitar los muebles decorados con lacas asiáticas

de alto coste, a partir de materiales más asequibles que mediante el trabajo de buenos artesanos, acababan convirtiéndose en piezas de valor también deseadas por las clases adineradas. La técnica consistía en substituir el trazo de un pintor cualificado, por grabados coloreados, recortados y encolados encima una base previamente pintada al temple sobre una adecuada capa de preparación de yeso, cosa que consigue simplificar y abaratar mucho el proceso decorativo. Grabadores de la talla de los Remondini de Basano realizaron series inspiradas en temas galantes y costumbristas, que fueron muy utilizadas en esta práctica. Para compensar los desniveles ocasionados por el papel, se aplicaban sucesivas capas de sandárica, una resina amarillenta extraída de ciertas coníferas que anivelaba la superficie en apariencia, ofreciendo un gran impacto visual.

Destaca el esmerado nivel constructivo de la cómoda que revela su factura mallorquina. La sólida estructura obtenida por el grueso de las tablas, manifiesta el refinamiento incluso en la alineación simétrica de los clavos de la trasera que jamás quedan a la vista. La madera de pino del interior y el álamo de la trasera, son dos maderas habituales en los muebles de la isla. Los cantos anchos achaflanados, el grueso de los travesaños vistos delanteros, el frontis de los cajones ensamblados a corte de inglete o bisel, o la manera como corren estos directamente sin guías, son todos ellos aspectos característicos de los modelos mallorquines. Así como, el moldurado voluminoso del zócalo y la decoración en cartelas simétricas de los cajones. Elementos extraídos de la misma influencia italiana que impregna toda el área mediterránea y que igualmente determina el mobiliario catalán coetáneo.

En el catálogo de la exposición *Tres segles d'arts sumptuàries a Mallorca*, figura una cómoda con una estructura muy similar. Los dos ejemplares exteriorizan una misma forma con una decoración afin de cartelas y patas. El modelo de pata es mallorquín, lo exhibe por ejemplo la cómoda de sacristía de la Cartoixa de Valldemosa o distintas piezas de la colección del Monestir de la Puríssima Concepció.

Los escudos de las cerraduras son de época posterior a la construcción del mueble. El cajón inferior exhibe la huella de un contorno distinto, más barroco y sinuoso.

La capa pictórica que decora el fondo presenta pérdidas y se observa cuarteada, en mayor medida en el tablero y en las zonas inferiores. Se aplica seguramente al temple encima la correspondiente capa de yeso, en un colorido más vivo, no degradado por la incidencia de la luz como aparece su aspecto actual.

En los grabados iluminados se representan escenas galantes de la clase alta en un fondo paisajístico idílico. El extenso repertorio de personajes y mobilia-

rio, se sitúa en ambientes ajardinados con elementos arquitectónicos del arte clásico que corresponden a esquemas de jardines de la segunda mitad del siglo XVIII. Las escenas festivas, adaptan un rol picaresco que en cierta medida recuerda la obra de *William Hogarth* (1697-1764) en donde los personajes y los muebles, las sillas en concreto, también se dibujan en constante movimiento.

El repertorio temático es muy variado y se representa con gran precisión, la música, la caza, el baile, las conversaciones distendidas, la lectura de interesantes documentos con personajes exóticos, los caballeros que cabalgan entre fuentes y paisajes, un galán columpiando a una joven, el juego de cartas entre señoras o una partida de damas que ocasiona el rictus crispado del señor pues seguramente pierde, son escenas que se detallan. Así como también acontecen banquetes con el paramento de mesa en donde incluso no faltan las piedras que falcan los pies de las patas, ni las tachuelas de los tapizados de las sillas.

Realmente sorprende la variedad de muebles reproducidos, todos ellos modelos ingleses que pertenecen al siglo XVIII. La mayoría inspirados en el estilo *William & Mary* que se inicia el 1689. Con algún diseño de mesa más avanzado, como una pieza redonda con pies más estilizados que ya corresponde al estilo *George II* (1727-1760). Las patas cabriolé de casi todas las sillas y las mesas se relacionan directamente con el mencionado *William & Mary*. El modelo de chambrana en H que se repite en el diverso mobiliario, perdura hasta el final del periodo *Reina Ana* (1702-1714) cuando ya va en disminución porque se consigue la mejora de los ensambles de los respaldos respecto a los asientos, hecho que contribuye a consolidar la estructura y permite prescindir de esta unión entre patas.

La indumentaria de los personajes igualmente indica este periodo. Las señoras visten faldas anchas con cuerpos de mangas de pagoda o de bota que llegan hasta el codo, con cofias y abanicos. Los señores, casacas, jupas, calzones y medias, con espaldas, bastones pelucas y sombreros. El sombrero de tres picos, es un modelo que la aristocracia inglesa populariza para enmarcar las pelucas y que llega a España impuesto por el decreto de Carlos III junto a la capa corta, cuando se prohíbe el sombrero chambergo de ala ancha y la capa larga, lo que deriva en el Motín de Esquilache del 1766.

Se trata de una interesante cómoda mallorquina de gran calidad constructiva que conserva la estructura de los antiguos modelos de sacristía para ser decorada con la técnica de la laca pobre, en un rico repertorio escénico que permite datarla en la segunda mitad del siglo XVIII.

Localizaciones anteriores.

Barcelona. Casa subastas Balclis.

Localización actual.

Madrid. Colección particular ■